

ANTON VALENS

HET COMPOSTCIRCULATIEPLAN

ROMAN

Uitgeverij Augustus
Atlas Contact
Amsterdam • Antwerpen

PROLOOG

Het briefje luidde: ‘We hebben al één volle container voor het huis staan. Het wordt tijd dat je het schilderij weghaalt.’

Dreigende taal. Als je het schilderij niet gauw weghaalt, gooi- en wij het bij het steenpuin in de container. Ik reageerde prompt.

Op een herfstige zondagnamiddag belde ik aan bij #gracht 9. Jarenlang beschikte ik over een eigen sleutel van dit slanke, donkere pand, maar die had ik enige maanden geleden in moeten leveren.

Hoog boven me ging een raam open. Een vrouw riep naar me.

Het slot van een garagedeur maakte een klikkend geluid. Ik kon hem openduwen. In de schemerige ruimte stond de oldtimer onder een hoes. Ik liep naar een wenteltrap aan de achterkant, die naar de beletage leidde. Intussen daalde de vrouw af – een kleine, dunne vrouw met kortgeknipt grijs haar. Haar gezicht was enigszins vierkant. Smalle lippen. Een brilletje. Daarachter groengrijze ogen. Ze ging vlak voor me staan en glimlachte minzaam. ‘Ik ben blij dat je zo snel gekomen bent.’

‘Ik dacht, dan is het meteen maar afgehandeld.’

‘Daar heb je gelijk in.’

‘Ik heb gereedschap meegenomen.’

‘Heb je verder nog iets nodig?’

‘Alleen wat ruimte en licht.’

I

GRONDWERKEN

‘de soort van grond waarvan één man per dag 15 m²
kan ontgraven, noemt men grond voor één man’

Van Dale 1961

BEGIN MAART

Moeder Aarde, ik sta in u. Het is alsof mijn benen zijn afgezaagd, ik zie de wereld als een kleuter. Ik ben mezelf verticaal aan het begraven. Aan het planten als een bloembol.

Zo razen mijn gedachten terwijl ik een poosje pauzeer met de spade in mijn handen. Het gat is meer dan een meter diep. Ik sta op een plateau op de bodem dat net groot genoeg is voor mijn laarzen. Het grondwater, geelachtig en roodbruin, verspreidt een strontstank. Om mijn romp en hoofd zweven pluusjes en muggetjes.

De wandelaars op het fietspad aan de andere kant van de sloot hebben me niet in de peiling omdat ik lager ben dan de omringende struiken. Ik ben zélf een struik met warrig haar. Ik vind het fijn in de kuil. De mensen en bomen zien er hiervandaan ongewoon en vertekend uit, net als De Witte Ark, die boven me uittorent als een pagode.

Ik spit door, mijn zweet druppelt in het rioolwater. Een neonblauwe waterjuffer strijkt neer op een hoge twijg van een roos.

In de sloot drijft kroos. Nog even doorspitten en ik ben onder de sloot. Het wordt echter steeds moeilijker de spade te hantieren in de schuttersput. Plotseling krijg ik er tabak van. Met enige houderige acrobatiek – je bent zo jong als je je voelt – slaag ik erin te ontsnappen.

Gezeten op een plastic kuipstoel rust ik uit van het fijnknip-

pen van gesnoeide takken. Ik ken de vaste klusjes van het vroege seizoen: het pletten van de molshopen in het armetierige gazon, de berg wiedafval van vorige herfst wegwerken.

Vanuit het westen drijft een donkergrijs front aan. Het is begonnen te regenen, waarop ik aan de tafel in het tuinhuis (dat zijn normale proporties heeft herkreten) met de komkommers-groene vloer ben gaan zitten. Ik vind het niet erg dat het regent, het heeft wel wat: de druppels die op het puntdak slaan, de kringen en bellen in de sloot, de trillingen van de blaadjes, halmen en bloemen onder de douche. Bovendien veroorzaakt het een kruidige, doordringende geur. Het geroffel overstemt de krachtige, gestadige ruis van het verkeer op de rondweg achter de bomen op de grens van het volkstuincomplex; behalve vogels hoor ik geen stemmen. Het verschaft me een veilig gevoel van alleen-zijn, beschermt.

Op de blanke houten tafel zie ik een stapeltje boeken (*Het tuinjaar*, een antieke *Geïllustreerde Flora van Nederland*) en een koperen maatbeker met scharen, vulpotloden en een vlakgum. Over een stoelleuning is een donkergrijze bodywarmer met zonnebloemgele voering gedrapeerd. Op de vloer liggen een schoenlepel en een wandelstok. Verder een nachtkastje met inhoud en een keukenuitrusting, waaronder een compleet Janneke Brinkmanservies dat één hangkastje helemaal opvult. Deze spullen behoorden toe aan de vorige eigenaar, maar sinds hij de geest heeft gegeven, een klein jaar geleden, zijn ze in mijn handen gevallen. Ik moet nog wennen aan het idee.

De burens van tuin 18, Onink, heb ik de hele dag niet gesignaleerd. Betsy & Anko, de burens van tuin 22, zijn afgenokt vlak voordat de hoosbui losbarstte. De Van der Nederpelts hebben hun tuin al dertig jaar, zij kennen het klappen van de zweep. Net als het echtpaar Onink zijn het oudere mensen, tegen de tachtig. Hun tuin is een donker hof omzoomd door hoge loofbomen.

Eerder op de dag, kort nadat ik op mijn domein was gearriveerd, gilde Betsy, een lange, magere vrouw: ‘Er lag op m’n tong: “Hé, daar is Jens.”’ Ongetwijfeld richtte ze zich tot haar man, maar ze verhief haar stem zo dat ik die wel moest opvangen. ‘Ik hoorde een geluidje en dacht: Daar is Jens,’ herhaalde ze op een gek-mens-ben-ik-toch-toon met Drents accent. Vervolgens boog ze haar hoofd tussen de struiken langs de erfafscheiding en richtte zich nadrukkelijk tot mij. ‘Maar ik vind het niet erg dat jij het bent, hoor.’

Seconden later werd ik verbaal belaagd door de kleine, witharige Anko: ‘Hallo, Frans! Lekker weertje niet!’

Frans is niet hoe ik heet, maar ik heb het opgegeven hem mijn echte naam aan zijn verstand te brengen.

De regen leek daarnet af te zwakken, maar stopte niet; en toen, in een abrupte overgang van toon, werd hij nog heviger, nog duchtiger, alsof het voorafgaande slechts een prelude is geweest voor het echte plenswerk. Ik heb geen regenpak bij me. Ik had er eerder vantussen moeten gaan, terug naar de stad. Nu is het te laat en zit je hier vast, slome rukker.

Ik rol een afgebrande lucifer tussen duim en wijsvinger en prik bijwijlen met de geblakerde spits in mijn vlees, een schraal substituut voor het roken. Alles voelt trouwens schraal.

Sinds ik gestopt ben met roken, vijf weken geleden, voel ik een groeiende behoefte aan lichamelijke exercitie. Ik fiets en wandel me een ongeluk. Een andere uitlaatklep is graven in ‘mijn’ tuin. Indachtig de leus ‘afval, duurzame grondstof van de toekomst’ delf ik diepe kuilen, demp deze met uitgekiende mengsels van gerooid onkruid, dooie boombladeren, schillen en doppen van (peul)vruchten, knollen en noten, houtachtige bestanddelen en oud brood, en strooi er een naar tenenkaas ruikend poeier overheen, compostmaker, en al naargelang het aanbod het lijk van een lijster of een konijn, en zorg dat het melange goed vochtig is voordat ik het afsluit. In zekere zin verschilt het niet zoveel

van het bakken van een taart. Fysiek is het wel een stuk zwaarder. Ik voel mijn schouders, mijn dijen zijn stijf en warm. Mijn rechterelleboog doet pijn. Op mijn rechterhand, bij de duim, schrijnt een rood glanzende ontvelling. Beide onderarmen als na een Saudische geseling tot bloedens toe bekrast – hoe of waarmee dat is gekomen, kan ik me niet herinneren.

Deze ondergrondse depots zijn onderdeel van het compostcirculatieplan, een van de eerste innovaties die ik heb doorgevoerd. Toen Jens nog de scepter over tuin 20 zwaaide, was er één composthoop, gesitueerd in wat hij een ‘dooie hoek’ noemde, te weten aan de slootkant bij de coniferenhaag op de grens met de burens van tuin 18. Deze heb ik opgeheven. In plaats daarvan streef ik naar een serie ‘ambulante pockets’, verspreid over het perceel. De meeste volkstuinders voeren hun tuinafval af op karren of in vuilniszakken, maar ik bewaar alles, maak het klein en begraaft het.

Het compostcirculatieplan maakt op zijn beurt deel uit van een breder plan, in één woord: ophogen. De tuin ligt laag en zakt elk jaar millimeters dieper weg in het veenmoeras. Het ganse complex, beweert Anko, is in een periode van dertig jaar gemiddeld vijftien centimeter gedaald. Dat gaat hard.

De regenbui trekt verder. Een koolmeesje zeilt voorlangs het raam, strijkt neer in een appelboom, begint driftig aan een pril uitbottend twijgje te rukken en doet het zwaaien als een trapeze. Hij wordt gevolgd door een clubje soortgenoten die kwetterend en buiteland van tak tot tak fladderen als een troep aapjes, tot ze, als op de vlucht, er plots vandoor snellen. Aan de andere kant landt een zwartkop op een schuttingpaal en spiedt schokkerig om zich heen.

‘Geef de tot geen contact in staat zijnde man de illusie van nuttigheid en stel hem in staat zijn bestaan te rechtvaardigen door het graven van gaten en het weer opvullen ervan,’ schrijft Valerie Solanas in haar manifest *SCUM*. Ik moet dat wel beamen:

graven en graven bedekken met aarde en wegmoffelen, zoals ik met mijn compostcirculatieplan doe, sluit op de een of andere manier goed aan op mijn gemoedstoestand, anders kan ik deze compulsie de schep te hanteren niet verklaren. Ik beschouw mezelf dan ook niet zozeer als een debuterend volkstuinder, als wel als grondwerker. Dat is net zoiets als een schrijnwerker. Ik bewerk de bodem – een mooie uitdrukking – en hou de vegetatie intussen nauwlettend in de gaten.

ELF JAAR GELEDEN

In augustus ontving ik een brief van Sharon. Ze meldde dat ze een relatie bereid had gevonden ‘mee te lezen’. Ze omschreef deze persoon als een geheim medewerker. ‘Zeer ervaren in het redacteursvak, streng en betrouwbaar tot op het bot.’ Ze kende hem, een gepensioneerd uitgever, uit ‘het wereldje’. Hij zou me van dienst kunnen zijn bij het op orde brengen van mijn geschriften. Deze hadden tot dan toe een obscuur bestaan geleid, wat niet onterecht was want er moest nog veel aan gebeuren voordat aan publicatie kon worden gedacht. Sharon voegde wervend toe: ‘Ik denk dat jullie elkaar wel zullen mogen!’

Ik begreep dat het de bedoeling was dat ik na decennia van gekrabbel in eenzaamheid mijn pogingen voortaan zou overleggen aan een ander, een onbekende nog wel. Een redacteur.

Twee weken later nam ik de trein naar de hoofdstad en wandelde naar de Herengracht. De hemel was lichtgrijs gesluierd. Sharons kantoor bevond zich op vierhoog in een knal van een koopmanshuis in de Gouden Bocht. In dit gedeelte van de gracht waren meerdere uitgeversconcerns gevestigd, alsof het boekenvak een Gouden Eeuw beleefde.

De wenteltrap van marmer was bekleed met rood velours. Sharon, een goedlachse dame met hoog opgespoten blonde krullen en een uilenbril, onthaalde me stralend. Ze wees me een stoel aan een vergadertafel, schoof een vierkante, koperen as-

bak bij en moedigde me aan te gaan roken ('Auteurs mogen dat wél!'). Eerst hijgde ik uit. Zelf ging ze nog even door met tikwerk, telefoneren en manuscripten afwijzen.

Er werd op het glas van de deur geklopt. Een heer in de AOW-leeftijd wiens kostuum en voorkomen me aan Scheveningen deden denken, kwam het kantoor binnen. Hij was niet klein, maar ook niet groot, en hij liep een beetje voorovergebogen, leunend op een zwarte wandelstok. In zijn andere hand een groene linnen boodschappentas en een doosje met een strik. Kuyt Patisserie uit de chique Utrechtsestraat, zag ik.

Net als Sharon droeg de bezoeker een gezaghebbende, rood- en geelbruin gemêleerde bril. De dragende neus was gekromd en vrij rood. De huid op zijn slapen, gevlekt en bleker van tint, mortadella-achtig, getuigde van lichte dermatologische perikelen. Voor een man in zijn leeftijdscategorie was hij gezegend met een weelderige witgrijze haardos, een eigenwijze lok hing over zijn voorhoofd. Zijn blauwe ogen straalden levendig en nieuwsgierig, maar de leden waren ontstoken. Hij glimlachte zijn brede, crèmewitte voortanden bloot. Hij had rechter kunnen zijn. Of hersenchirurg. Of een specialist in het kweken van orchideeën.

Hij begroette Sharon met een buiging en een handkus, zij lachte – schoot onwillekeurig in een schalkse lach –, hij was jolig-guitig, als een dandy, maar in feite juist hoogst serieus... Zij in haar rol van *trait-d'union* stelde ons aan elkaar voor. Hij nam plaats, de asbak binnen handbereik, en stak een Gladstone menthol op. Uit het doosje van Kuyt Patisserie sprong een appel-notentaartje.

Sharon schonk thee. Later kwam een fles witte wijn op tafel. Jens de Jong haalde een fototoestel uit zijn tas. Alsof het een moment van historische waarde was, zoiets als de ondertekening van een vredesverdrag.

Na afloop van de vergadering, in de avondtrein naar D***, be-

komen van de eerste schrik en gekalmeerd door de naaldwouden en schietterreinen van de Veluwe, noteerde ik in mijn agenda: 'Vandaag heb ik meneer De Jong leren kennen. Hij leek me een sympathieke, scherpzinnige en onconventionele man.'

Het eerste jaar van onze samenwerking communiceerden meneer De Jong en ik middels prentbriefkaarten. Ook floppydisks werden uitgewisseld per post. De correspondentie was overwegend zakelijk van toon: 'Omdat ik 't anders wellicht vergeet: ik ben me niet bewust een vierkantje in je tekst gezet te hebben. Een vierkantje in een tekst betekent wel wat: inspringen. Maar ik heb me daar niet mee beziggehouden.'

De Jong bediende zich van ansichtkaarten met afbeeldingen van Engelse kathedralen. Blijkbaar beschikte hij over een aanzienlijke voorraad. Ik stuurde schilderijen terug, Corot, Van Gogh, Goya. Een paar keer waagde ik het kleurenkopiekaarten van mijn eigen schilderwerk op hem af te vuren.

Ik woonde in een arbeidersbuurt van D***. In het najaar bracht De Jong een tweedaags bezoek aan deze stad. Hij had afspraken met een vertaalster en een filosoof, lieden met wie hij vroeger, in zijn jaren als directeur van een uitgeverij met revolutionaire sympathieën, menig tegendraads en opruiend boekwerk had gemaakt. Hun namen klonken me niet bekend in de oren, maar dat zei niets. Ik wachtte hem op het station op. Een stormachtige middag met korte, dolkachtige regenstoten. Het werd vroeg donker. Ik stond op het perron te kleumen en waande me een bijfiguur in een Hongaarse roman.

Hij logeerde in een hotel in het oude centrum. Ik begeleidde hem, speelde voor gids. De kamer lag op de eerste etage. De wanden van de lift waren bekleed met nicotinegele en roodbruine rijen ruggen van nepboeken van *Reader's Digest*.

De volgende dag wandelden we door het centrum en langs de rivieroever. Ik probeerde enthousiast te doen, maar mijn verve

overtuigde niet. Hem bij mij thuis uitnodigen, in de Talmastraat? Geen denken aan! Een dergelijke intimiteit ging veel te ver. Hij drong niet bepaald aan. Het was druipend nat, we gingen vroeg naar een café, waar hij witte wijn bestelde en ik bier. 'Ha, roken!' zei hij en stak me een sigaret toe. De wetgever had dat in die tijd nog niet aan banden gelegd.

Ik bracht hem terug naar het station. Op het perron, tussen de toestromende forenzen, verzocht hij me of ik hem voortaan met Jens wilde aanspreken in plaats van meneer De Jong, 'als-jeblijft'. Vlak voordat hij instapte, haalde hij uit zijn reistas een tweetal boeken tevoorschijn. Twee titels van I. Kadare. Hij had Kadare (van wie ik nog nooit had gehoord) in ons vaderland uitgegeven. De knorpot uit Tirana, zoals hij de Albanese meester der vertelkunst noemde, werd door hem hogelijk vereerd.

In terugblik valt me op hoe hij met dit statement meteen de toon zette voor onze letterkundige gesprekken.

Terwijl ik de remlichten van de heengaande trein nakeek werd ik een verlaten gevoel gewaar. In de vlug vallende schemering liep ik terug naar huis via de stille bushaltes naast het station.

De buurt waar de Talmastraat bij hoorde werd getypeerd door arbeiderswoninkjes met zwarte pannendaken uit de jaren dertig. Veel in oranje en rood baksteen dat zinderend opgloeide in de dalende zon. De smalle straten en pleintjes en de donkere poorten die op de belangrijke kruisingen stonden verleenden het wijkje een besloten en zelfs, afhankelijk van je stemming, benauwende sfeer. In de Talmastraat woonden bejaarden, een paar dieven, een dealer, enkele te krap behuisde gezinnen, een eenzame Turkse vrouw, een werkloze fysiotherapeute, een jongen die altijd dronken was en twee of drie echtparen met wie je niet zou willen ruilen. Een solitaire iep, een wipwap en een kleine glijbaan vrolijkten een baan gras op.

Op dagen van thuiswedstrijden van de plaatselijke voetbalclub zweefden er bulderend helikopters boven de buurt. Zo hielden de autoriteiten de troepenbewegingen bij de uitgang van het voetbalstadion in de gaten. Het was altijd weer een kunst deze grijze, immer ontevreden grommende en knorrende meute, die door alle straten en gangetjes stroomde, te ontwijken.

Ik schreef aan Jens: 'Ik zou liever in de binnenstad wonen, maar dat is ook in D*** geen eenvoudige zaak. De vrouw wie ik het hof probeer te maken schijnt een hekel aan me te hebben. Ze heeft me laatst, in de danstent die we allebei frequenteren, een elleboogstoot verkocht. Ik heb een paar vrienden en vrien-

dinnen, aardige mensen met wie ik nu en dan tijd doorbreng of uitga. Meestal ben ik alleen, aan het werk, dat me bij vlagen volkomen beheerst.'

Keizer van de afwas verscheen in het voorjaar. Daarna brak een lange stilte aan, een troosteloos niemandsland, geestelijk gesproken. Ik hield m'n hoofd boven water met schoonmaakbaantjes in het zwarte circuit, iets beters was niet voorhanden. Mijn verhuizing weg uit de Randstad scheen me een misrekening toe en dat vrat aan me. Een 'martelaar van het marterhaar' zoals ik had in D*** bar weinig aanknopingspunten. Ik was een outsider in het culturele circuit, waar trouwens hoegenaamd geen geld in omging. Soms kreeg ik in de verte een dichter in het vizier. Kale schedel meestal, als een hoofdfluispatiënt. Het lukte me niet aansluiting te vinden. Op een opening van een tentoonstelling vroeg ik een artistiekerig en blij ogende vrouw of zij schilderde of beeldhouwde of zoiets. Ze antwoordde met een zedige glimlach: 'Ik bak koekjes. Dat is óók kunst.'

Kadare. Ik las steeds kleine stukken, daarna moest ik het boek wegleggen omdat het klamme zweet me uitbrak.

De briefwisseling met Jens bracht enige verstrooiing. Ik stuurde hem een lange brief, vergezeld van een lijst met ideeën. Hij reageerde kort, maar een paar dagen later volgde een kaart.

WELLS CATHEDRAL – Scissor arches under central tower c. 1338-48

Ik had net vier kostbare nieuwe voortanden besteld, ik ben het slachtoffer van een niet klein te krijgen schimmel, ik moest met levensgevaar boven een peilloze afgrond de blauwewegen opbinden, in de keuken ver boven mijn macht een schilderij van Raoul Kanak ophangen ('n portret van Hugo) én ik moest ergens naar gaan kijken waarvan ik na zeer diep nadenken definitief besloten had dat ik er in dit leven voorgoed van af zou zien en wat ik nu tóch weer ambieer